

ADORJÁNI PANNA

LAKATRA ZÁRT NAPLÓ

Esterházy Péter: *Hasnyálmirigynapló*

■ Esterházy Péter 2015 októberében, az *Élet és Irodalom* lapban jelentette be, hogy rákos beteg. A kortárs magyar irodalom legismertebb alakja a betegségről könyvet írt *Hasnyálmirigynapló* címmel, a Magvető kiadta a 2016-os Ünnepi Könyvhétre, amelyet június elején stílszerűen az író nyitott meg. Egy hónappal később, július 14-én hunyt el.

A *Hasnyálmirigynapló* ennek a küzdelemnek egy részét örökíti meg, a publikált bejegyzések 2015. május 24-én indulnak, és csupán pár hónappal a megjelenés előtt, 2016. március 2-án érnek véget. Első ránézésre úgy tűnik, kissé sietős ez a ritmus, hogy ilyen gyorsan keménylapos fedelek közé zárul egy valóságos napló, ugyanis a kötet pontosan ez: Esterházy személyes naplója. A műfaji megnevezés ugyanakkor kicsit félrevezető is, hiszen amikor a naplóíró épp nem a Hasnyálkának becézett és megszemélyesített rákos daganattal vagy a mindennapi teendőkkkel van elfoglalva, akkor az éppen íródó szöveggel foglalkozik, mintegy élőben szerkesztve és kommentálva azt, mint egy publikumnak szánt szöveget szokás. Esterházy ugyanakkor többször is utal a majdani olvasókra: „»A könyvet mindig ketten alkotják: az író, aki írta, s az olvasó, aki olvassa.« (Kosztolányi: *Nyelv és lélek*) Ez, ez idő szerint, legjobb esetben kézirat, ha nem éppen cetligyűjtemény, szundikálhatsz még, olvasó.” Mászor egyenesen a fordítókra utal, például: „Este van, ki-ki vagyok, nyugalomban. [Bocsánat, így mozog a kezem, a fordítók meg vagy lőjenek le [hát nem mindegy már?], vagy legye-

nek öngyilkosok. Vagy a lehetetlenségig leleményesek.)” A szövegek publikálásának lehetősége tehát szinte az elejétől fogva jelenlevő – a *Napló* könyvnek készül, akkor is, amikor a szerző elbizonytalanodik e felől a végkimenet felől. A személyes napló és napló formájában írt szöveg közötti különbségre Esterházy nem reflektál, a láthatóság nála egyértelmű – ez nem a mediatisált 21. század önmegjelentéskényszeréből fakad, bár a szöveg hasonló módon a személyes és nyilvános határainak átrajzolásából születik meg. Ez Esterházy-nál a szerző személyes publicitásából fakad: a szöveget már-már értelmezhetetlenné szétcincáló önreflexív kommentelgetés és az olvasó megszólítása, egyáltalán, számbavétele nem a blogíró exhibicionizmusából eredeztethető, hanem az (el)ismert író és egyéniség, a „világhírű” (a szerző maga mondja így) EP personájából.

A bejegyzések ennek köszönhetően meglehetősen visszafogottak, máskor már-már bulvárosan bennfentesek. A különféle reáliák, vagyis az elmúlt év történései néha csak utalásokként jelennek meg (menekültválság, Fidesz-kormány, göteborgi könyvvásár, Oscar-díjátadó stb.), és míg ez bizonyos tekintetben lazává teszi a szöveget, máskor viszont nem annyira megnehezíti, mint inkább járulékosasá teszi a bejegyzéseket, olyan szöveggé, amely önmagában nem értelmezhető. Egyáltalán nem érzem zavarónak, hogy nem ismerem az Esterházy család szereplőit, ahogyan többnyire elvagyok a néha csak családnéven vagy keresztnéven

említett közéleti és kulturális szereplőkkel is – néhányukhoz tudok saját élményt, gondolatot társítani, másokhoz nem, és ez így rendben van. De jó kérdés a távolabbi jövő perspektívájából, hogy pár év múlva mennyire fogok tudni visszaemlékezni például a 2015. őszi röskei menekülttáborban történetekre. Eszembe jut az is, hogy nem vagyok-e vajon privilegizált olvasó, aki beszél és érti ezt a nyelvet, hiszen egyrészt maga is valamelyest ismerője ennek a kulturális közegnek, másrészt ideje java részét a magyar fővárosban tölti, ahol ezek az információk, illetve ez a nyelv és utalásrendszer sokkal könnyedebben értelmezhető. Mindez pontosan a műfaj miatt érdekes: Esterházy napló formájában ír ugyan, de nem naplót. Vagyis nem bepillantunk egy író személyes jegyzeteibe, amelyet, mondjuk, már a bekövetkezett halál után hoznak nyilvánosságra a hagyatékot gondozók, hanem meghívást kapunk egy sajátos univerzumba. Meghívást igen, de útmutatást nem: Esterházy nem vezet be – aki feltalálja és jól érzi itt magát, annak jó, aki meg nem, az így járt. Pedig a szerkesztő, olvasó, fordító mindvégig a szeme előtt lebeg, sőt arra is gondol, hogy vajon mennyire adja vissza a nyomtatott betű azt, amit ő éppen a hősugarak alatt jegyzetel: „Macskakaparás, és nem tudok nem arra gondolni, hogy ez nyomtatásban nem látszódik, miközben én pedig nem sandítok e jegyzetek közben a lehetséges publikumra.”

A beteg és/vagy író iránt kíváncsiszkodó előli menekülés és a betegség feltűnő, „imbecillisen” derűs viselése a szöveg egyik fő ellentmondása és potenciális feszültségkeltő eleme. Esterházy egyszerre eltart és meglepetésszerűen beránt: a kedélyes, flegma, (ön)ironikus, sőt néha cinikus mondatokat, illetve a Hasnyáلكával folytatott évődő dialógusokat néha váratlan változások szinte mindig testiek, pontosabban a nemiséggel kapcsolatosak: hogy vajon milyen ízű lehet az izzadó farok, hogy Hasnyáلكát jól vagy inkább pont

hogy rosszul meg kell baszni, hogy éppen a pálló és begyulladt szervet kenegeti bébikrémmel („Pöcsölök a tökömmel.”), hogy le lehet-e egy „nyugodt szövegben” (kiemelés a szerzőtől) írni azt, hogy: „Időnként megbasztam őket, általában egyenként”, stb. Ehhez a *farok* narratívához kapcsolódik még a számos bejegyzett napon átívelő anekdota a Kovalens-kötés valós jelentéséről is, aminek eredete tulajdonképpen két meztelenül síelő férfi, a cseh Jan Kovalens és a francia Jean-Claude Killey analízis bravúrában volna keresendő. Végigvonulnak továbbá a bejegyzéseken az éppen aktuális munka- és olvasmányélmények: az előbbihez példa a Szüts Miklós képzőművésszel közösen jegyzett *A bűnös* c. könyv, az utóbbihoz megemlíthető Harold Brodkey *This Wild Darkness: The Story of My Death* c. könyve, illetve Kosztolányi Dezső feljegyzései a tüdőgyulladásának kezeléséről. A nemiség témáját találóan egészíti ki az étkezés problémája: Esterházy az orosz realista regények részletekkel vetekedik a megevett ételek sorolásában – az étel mint örömforrás és kérlelhetetlen feladat boldog-keserű motívuma a *Naplónak*.

A könyv legizgalmasabb részei – minthogy a személyes történetnek és a sebezhetővé válásnak lehetősége szinte egyáltalán nincs felkínálva – azok, amelyekben a naplóíró szellemes, esszéisztikus értekezésekbe bocsátkozik a betegsége kapcsán: például arról, hogy „az emberiség üdvéhez az kellene, hogy mindenkinek hasnyálmirigy-rákja legyen”, de izgalmas az is, ahogy beteg önmagát szinte észrevétlenül azonosítja a mártírhalált haló Krisztussal, vagy ahogy az Istennel való kapcsolatáról értekezik: „A könyörgő ima könnyű. Megijed az ember, aztán adj neki. De az Úr dicsőségére imádkozni – és nem sunyiságból, nem gaszulálásból. Hanem? Örömből, hálából? Hálásnak lenni, hogy lehetek?” Nem véletlen, hogy ezekben az egyébként zsigerien EP-s részekben mutatkozik meg a leginkább a szenvedő, egyszeri ember. Tulajdonképpen érthető, hogy az ön-

magát szöveggént (irodalomként) értelmező Esterházy nem fog most hirtelen rá nem jellemző módon kinyílni és leegyszerűsödni, de a *Napló* struktúrája és hangvétele mintha ezt is felajánlaná. Ez a nyitás viszont nem más, mint aprócseprő teendők és részletek látszólag szerkesztetlen, de valóban mégis pepeselősen megkomponált sorainak olvasása. Esterházy mintha tudná is ezt, hiszen minduntalan reflektál erre a sikeretelenségre: „Ez így nem szöveg. [...] Az kell, hogy a szöveg mutassa azt a valóságot, melyet egyébként ő teremt meg. Nem fityeghet csak úgy az űrben. Vagyis kell a kabát, ahol ez a gomb.” A szöveg létrejövetelének lehetetlenségére való reflektálás itt már nem jelent posztmodern írástechnikát, hanem inkább tehetetlenséget, tulajdonképpen a posztmodern írástechnika bukását. Ha valami-

ben, ebben hitelesen megmutatkozik a kérlelhetetlenül derűsen haldokló Esterházy, bár ez a megmutatkozás ugyanakkor a könyv sikertelenségét is jelenti.

A *Hasnyálmirigynapló* pár hónappal az író halála előtt jelenik meg, és szinte félévvel azelőtt zárul. A napló, a szövegből úgy tűnik, nem a haldoklást írja le, a kötetet a még élő Esterházy felügyelete alatt adják ki. A szöveg, amit a kezéből így ad ki, végiggondolt, jól kitalált ajándék az Esterházy-olvasók számára. Nincs benne „macskakaparás”, nem lehet rajtakapni a beteget, ahogy hulló hajszálaikat éppen a válláról szedegeti. Az író zárva marad, mint ahogy zárt ez a monogram is, EP: mindannyian tudni véljük, hogy kiről van szó, pedig, ha jól belegondolunk, ez a két betű, hogy E meg P nem más, mint két betű az ábécéből.

